

VšĮ Investuok Lietuvoje

Lytiškumo ugdymo stiprinimas Lietuvoje

Teminio tyrimo

Praktinio gido sukūrimas, siekiant stiprinti lytiškumo ugdymą Atviro jaunimo centruose ir erdvėse

ATASKAITA

Nika Norvila

Vilnius

2020

**Kuriame
Lietuvos ateitį**

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Teminis tyrimas yra parengtas Vyriausybės kanceliarijos įgyvendinamo projekto „Atviros Vyriausybės iniciatyvos“ metu. Projektas finansuojamas Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis.

Įvadas / Kontekstas

Lytiškumas yra labai plati ir dažnai neteisingai suprantama sąvoka. Suinteresuotos šalys, kurios rūpinasi jaunų žmonių visapusišku lytiškumo ugdymu mokyklose ir už jos ribų, ir tos, kurios tokio švietimo nepalaiko, dažnai siekia panašių rezultatų. Mes, kaip suaugusieji, norime, kad mūsų vaikai (nesvarbu, ar tai mūsų pačių vaikai, ar visuomenės vaikai) augtų saugioje, puoselėjančioje aplinkoje ir užaugtų subrendusiais, atsakingais asmenimis, turinčiais žinių ir įgūdžių priimti sveikus sprendimus. Įvairiose kultūrose jaunimas nuolat patiria bendraamžių spaudimą, visuomenės ir tėvų lūkesčius, išraiškingus įvaizdžius žiniasklaidoje, be to, paauglystėje išgyventi fizinius ir hormoninius pokyčius, kurie jaunuoliui gali sukelti daug sumaišties ir netikrumo. Pagrindinis lytiškumo ugdymo tikslas yra paruošti jaunimą, turintį žinių, įgūdžių ir išteklių, būti pasirengus priimti tinkamus sprendimus, užtikrinančius sveikatą ir apsaugą. Šio projekto tikslas yra užpildyti esamos lytiškumo programos spragas, siekiant užtikrinti kuo didesnę jaunų žmonių prieigą prie reikalingo lytiškumo ugdymo. Pagal Lietuvos moksleivių sąjungos tyrimą, didžiąjai daliai moksleivių yra svarbu gauti informaciją lytiškumo klausimais. (2) Tik 16 proc. moksleivių vertina lytiškumo ugdymą savo mokykloje gerai ar labai gerai. (2) Tokie rezultatai rodo, kad Lietuvoje trūksta lytiškumo ugdymo, kuris yra labai reikalingas jaunimui.

Tai atsispindi ir Vyriausybės prioritetuose darbuose: 1.4.1. Darbas. Gyventojų sveikos gyvensenos ugdymo sistemos keitimas, orientuojantis į sveikatinimą „nuo darželio“; 1.2.6. Darbas. Smurto prevencijos bei kompleksinės pagalbos smurtą patyrusiems asmenims ir smurtautojams plėtra; 2.2.2. Darbas. Neformaliojo švietimo plėtra, didinant jo įvairovę, prieinamumą ir gerinant kokybę

Tyrime naudojami analizės metodai:

1. Esamai situacijai įvertinti atlikta antrinių informacijos šaltinių apžvalga, lyginimas tarpusavyje ir bendrinė jų analizė.
2. Atliktas žvalgomasis tyrimas, kurio metu, atrenkant nagrinėtinius atvejus, analizuojama geroji užsienio šalių praktika. Šalys: Estija ir Vokietija.

Lietuvos apžvalga

LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Sveikatos ir lytiškumo ugdymo rengimo šeimai bendroji programa“ buvo patvirtintas 2016 m. Įsakymas įsigaliojo 2017 m. rugsėjo 1d. Pagal šį įsakymą, kiekviena mokykla turi teisę įgyvendinti programą kaip jie nori. Mokytojai vis dar nėra paruošti įgyvendinti lytiškumo ugdymo

programos. (1) Pagal Lietuvos moksleivių sąjungos tyrimą, didžiajai daliai moksleivių yra svarbu gauti informaciją lytiškumo klausimais. (2) Tik 16% moksleivių vertina lytiškumo ugdymą savo mokykloje gerai ar labai gerai. (2).

Parengta Lietuvos esamos situacijos analizė atskleidė, jog pasak PSO, UNICEF, UNESCO, UNAIDS, UNWomen UNFPA, Europos Komisijos, lytiškumo ugdymo programos (ir jų trūkumas) turi įtakos šiems rodikliams (3, 4, 5, 6, 7):

1. Lyčių lygybė;
2. Smurtas prieš moteris ir artimo partnerio smurtas;
3. LGBT diskriminacija ir patyčios;
4. ŽIV ir lytiniu keliu plintančios infekcijos (LPI);
5. Paauglių nėštumas.

- 1) Pagal lyčių lygybės indeksą, Lietuvai skiriami 55,5 balai iš 100. Lietuva užima 23-ią vietą ES, o toks balas yra 11,9 balu mažesnis už ES balą. Nuo 2005 iki 2017 m. Lietuvos indekso balai sumažėjo, kai tuo tarpu, visos ES balai tapo geresni. Taigi, Lietuvos pažangos kryptis priešinga ES kryptčiai. (8)
- 2) Remiantis Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) (2014) duomenimis, 11 proc. moterų Lietuvoje patyrė fizinį (arba) seksualinį smurtą iš dabartinių partnerių, palyginti su 8 proc. ES vidurkiu. 24 proc. Lietuvos moterų patyrė (fizinį ar seksualinį) smurtą iš bet kurio partnerio (esamo ar buvusio), palyginti su 22 proc. moterų (vidutiniškai) ES. (9)
- 3) 31 proc. lietuvių per pastaruosius 12 mėnesių patyrė LGBT diskriminaciją iš mokyklos ar universiteto darbuotojo – tai yra didžiausias rodiklis ES (ES vidurkis – 18 proc.). 81 proc. lietuvių visada arba dažnai slepia savo LGBT statusą mokykloje iki 18 metų amžiaus, palyginti su 67 proc. ES. (10)
- 4) Chlamidijos ir gonorėjos diagnozės Lietuvoje labiausiai paplitusios tarp jaunų žmonių (20–34 metų amžiaus). (11) Lietuvoje, palyginti su ES tendencijomis, labai padaugėjo heteroseksualių ŽIV atvejų. ŽIV plitimas narkotikų injekcijos būdu sudarė 40 proc. visų ŽIV plitimo atvejų Lietuvoje, o tai daug daugiau nei ES vidurkis. (12)
- 5) Paauglių (15-19 amžiaus grupė) nėštumų ir gimdymų skaičius, lyginant su ES vidurkiu 2001 ir 2015 metais, sumažėjo nuo 16,6 (2001 metais) iki 10,8 (2015 metais) atvejų tūkstančiui gyventojų. Duomenys rodo, kad 2015 metais 17-kos iš 28 ES valstybių nepilnamečių nėštumų ir gimdymų rodiklis buvo mažesnis nei ES vidurkis, o virš ES vidurkio atsidūrė šios šalys: Rumunija (36,6), Bulgarija (41,3), Latvija (18,1), Vengrija (23,1), Slovakija (24,6) ir Lietuva (14,2). Tai reiškia, kad 2015 duomenimis, Lietuvoje 1 tūkst. 15-19 amžiaus moterų teko 14,2 kūdikio. Tuo tarpu, ES šalyse su mažiausiais rodikliais skaičiai daugiau nei keturis kartus mažesni: Nyderlandai (3,2), Danija (3,4), Švedija (4,5) ir Kipras (4,9). (13)

Nors egzistuoja Švietimo, mokslo ir sporto ministro patvirtina lytiškumo ugdymo programa, pagal visus rodiklius, jaunimas vis dar apribotas lytiškumo ugdymo klausimais. Todėl trūksta priemonės, kuri ruošytų jaunimo darbuotojus, dirbančius atvirose jaunimo centruose ir erdvėse bei galinčius vykdyti lytiškumo ugdymo užsiėmimus.

Užsienio geroji praktika

- Remiantis gerąja praktika užsienio valstybėse, išskiriami Estijos ir Vokietijos atvejai:
 - o Estija: Lytiškumo ugdymas laikomas visapusiškai ir yra privalomas visose Estijos mokyklose. Be to, yra jaunimui palankių seksualinės sveikatos klinikų tinklas, teikiantis papildomus lytiškumo ugdymo seminarus, o jų darbuotojai palaiko mokytojus, palengvinančius lytiškumo ugdymą mokyklose. Šių dviejų aspektų derinys ir kitos neformaliojo ugdymo programos labai sumažino seksualinės sveikatos rodiklius, tokius kaip paauglių nėštumas, lytiškai plintančios infekcijos (LPI), ŽIV ir abortų rodiklius. (14)
 - o Vokietija: Kaip ir Estijoje, Vokietijoje mokyklose vykdoma privaloma lytiškumo ugdymo programa. Yra įvairių NVO ir neformalių ugdymų programų, kurių tikslas – patenkinti konkrečių tikslinių grupių lytiškumo ugdymo poreikius. Šios sėkmingos ugdymo iniciatyvos bei galimybės naudotis kontraceptinėmis priemonėmis, pagerino seksualinės sveikatos rodiklius tarp jaunimo Vokietijoje. (14)

Viešosios konsultacijos poreikis

Šis tyrimas atskleidė viešosios konsultacijos poreikį. Kadangi problema yra kompleksinė, galima taikyti kelis metodus siekiant sužinoti suinteresuotų šalių nuomones skirtingais klausimais ir organizuoti konsultacijų ciklą.

Viešosios konsultacijos ciklo tikslas – pusiau struktūruoti interviu su ekspertais ir fokus grupės diskusija su jaunimo darbuotojais. Viešosios konsultacijos tikslas yra išgirsti ekspertų ir jaunimo darbuotojų nuomonę dėl praktinio gido sukūrimo ir išbandymo atviraime jaunimo centre. Fokus grupės su jaunimo darbuotojais tikslas yra išsiaiškinti jų lytiškumo ugdymo poreikius. Interviu ciklas yra atliekamas su ugdymo, sveikatos ir jaunimo srities ekspertais iš NVO, viešojo ir akademinio sektorių.

NVO ir kitos suinteresuotos šalys:

1. Įvairovės ir edukacijos namai;
2. Vilniaus Universiteto LGBTQ+ grupė;
3. Vilniaus miesto savivaldybė;
4. Vaida Tretjakova, mokslininkė: demografija (reprodukcinė sveikata, gimstamumas), šeimos sociologija, lyčių studijos;
5. Lietuvos žmogaus teisių centras;
6. Lygių galimybių ir plėtros centras;
7. Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacija;
8. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba;
9. Vilniaus visuomenės sveikatos biuras;
10. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras;
11. Lietuvos jaunimo organizacijų taryba;
12. Savivaldybių jaunimo organizacijų taryba;
13. Moterų informacijos centras (MIC);
14. Jaunimo linija;
15. Lietuvos moksleivių sąjunga;
16. Lietuvos medikų studentų asociacija;
17. Vilnius Social Club;
18. Demetra: ŽIV ir AIDS paveiktų moterų bei jų artimųjų asociacija;
19. Lietuvos jaunimo darbuotojų asociacija;
20. Mano vaisingumas yra svarbus;
21. LGL- Nacionalinė LGBTQ teisės organizacija;
22. Antakalnio poliklinikos jaunimo centras;
23. LSMU Akušerijos ir ginekologijos klinikos būrelis;
24. Tolerantiško jaunimo asociacija.

Šaltiniai

1. LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Dėl sveikatos ir lytiškumo ugdymo bei šeimai bendrosios programos patvirtinimo, 2016.
2. Lietuvos moksleivių sąjungos tyrimas, 2015. "Lytiškumo ugdymas mokyklose. Mokinių poreikiai."
3. UNAIDS, UNFPA, UNICEF, UNWOMEN, WHO, UNESCO, 2018. "International Technical Guidance on Sexuality Education: An evidence-informed approach."
4. UNESCO, 2015. "Emerging Evidence, Lessons and Practice in Comprehensive Sexuality Education: A Global Review."

5. UNFPA, 2010. "Comprehensive Sexuality Education: Advancing Human Rights, Gender Equality, and for Improved Sexual and Reproductive Health."
6. European Parliament. Directorate-General for Internal Policies: Policy Department C: Citizen's Rights Constitutional Affairs. 2016. "Women's rights and gender equality. Sexual and reproductive health rights."
7. European Parliament. Directorate-General for Internal Policies: Policy Department C: Citizen's Rights Constitutional Affairs. 2013. "Policies for Sexuality Education in the European Union."
8. European Institute for Gender Equality, 2020. <https://eige.europa.eu>
9. European Union agency for fundamental rights, 2014. Violence against women: an EU wide survey, main results.
10. European Union agency for fundamental rights, 2014. European Union Lesbian, gay, bisexual and transgender survey main results.
11. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras, LR Sveikatos apsaugos ministerija, 2019.
12. European centre for disease prevention and control, WHO, 2019.
13. Eurostat database, 2018.
14. BZgA (Federal Centre for Health Education) and IPPF (International Planned Parenthood Federation European Network). 2018. "Sexuality Education in Europe and Central Asia. State of the Art and Recent Developments. An overview of 25 countries."

Priedai

1. Lietuvos esamos situacijos ir poreikio analizė
http://kurkl.lt/wpcontent/uploads/2020/03/ESAMA_SITUACIJA_4.21.20_final.pdf
2. Lytiškumo ugdymo praktiko: Estijos ir Vokietijos pavyzdžiai
http://kurkl.lt/wpcontent/uploads/2020/03/NikaNorvila_uzsieniosaliuanalize_final_2020.pdf